

REFLECȚII ACTUALE ASUPRA VIZIUNII LUI COMENIUS PRIVIND ȘCOALA VÂRSTEI ADULTE

ELISAVETA DRĂGHICI
Biblioteca Județeană „Panait Istrati” Brăila

Current Reflections on Comenius' Vision of the School of Adult Life ABSTRACT

The content of the School of Adulthood is found in *Pampaedia*, a work conceived by Comenius during his lifetime and left in the care of his son David and his disciple Christin Nigrin to be completed and published, along with the five parts of *De rerum humanarum emendatione consultatio catholica* (General Conference on the Improvement of Human Things). They did not keep their promise, so the manuscript was discovered in 1935, and it was published in Czechoslovakia in 1966. In 1977, *Pampaedia* was published in the Romanian language, at the Didactic and Pedagogical Publishing House.

Pampaedia includes in addition to explanations related to the need for training all and sundry, explanations regarding *Panscholia* (opening of schools in all localities), *Pambiblia* (books and other means for serving the universal culture of spirits), *Pandidascalìa* (true educators of people), as well as his vision of the schools a man must go through in life. Comenius talks about: *Prenatal school* (the first care of the human species since the mother's womb), *Early Childhood School* (where children are trained from birth to 6 years old), *Childhood School* (wise and prudent training - for ages 6 -12 years), *School of adolescence* (gymnasium of languages and arts, sciences, morals and piety), *School of youth* (Academy for the acquisition of full wisdom), *School of manhood* (the art of living properly or practising life), *School of old age* (the pinnacle of human beings) and the *School of death*.

In this study are presented the results of the content analysis on the *School of Adulthood*. Starting from the fifteen considerations issued by Comenius (Life is a school, Life as a profession, Life as work, Life as a road, The purpose of life is peace, Life is work, it is turmoil, Life as a trap, Life as a struggle, Life is a game of fate, Life like a play, Life like a theatre of fame, Life is a leak or wind, Life has shortcomings, always needing some things, Life is a tender problem, Present life is insecure and transient), a questionnaire was developed by which these considerations were analysed by respondents to identify the extent to which their content corresponds to our lifestyle.

The reflections from the recorded and analysed answers revealed the topicality of the Comenius theme, the importance of continuing training and organising life based on wisdom, piety and faith, while arousing rich observations on aspects of life (theatre, theatre of fame, life as a fight, life as a leak or wind, etc.).

The teachings of Comenius are still full of vigour, spiritual strength and the inclusion of adults in a school of adult life is meant to ensure a beautiful path to the next school, that of old age.

Cuvinte-cheie: Comenius, *Pampaedia*, Școala vârstei adulte, viață, educație

Keywords: Comenius, *Pampaedia*, School of adulthood, life, education

A vorbi despre Jan Amos Komenský (cunoscut și cu numele latinizat Comenius) obligă la menționarea contribuției majore în domeniul pedagogiei, acesta fiind considerat întemeietor al pedagogiei moderne¹.

Comenius (1592-1670) a scris ample lucrări cu privire la educație și la o viață înțeleaptă. El a elaborat teorii pedagogice care au stat la baza organizării sistemului educațional și pedagogic. Operele sale privind educația umană au fost scrise din dorința de a reduce ignoranța oamenilor și de a îmbunătăți viața acestora. În timpul vieții publică *Labirintul lumii și paradisul inimii* (1623), *Magna Didactica* (1638), *Lumea sensibilă prin imagini* (1653), *Opera didactică* (1657)².

De-a lungul timpului contribuția lui Comenius a fost recunoscută prin diferite evenimente culturale. Este de reținut anul 1957 ce a readus în atenția specialiștilor opera lui Comenius. S-au organizat conferințe în mai multe țări, mai ales în cele prin care Comenius a fost activ³, demonstrându-se astfel aprecierea muncii pedagogului în slujba omenirii.

Argumente pentru un studiu sociologic

Pornind de la ideea că o carte trăiește prin conținutul ei, este ușor de acceptat că fiecare generație ce dorește să-și sporească fondul cultural are datoria de a asimila informația cuprinsă în paginile unei cărți. Unul din modurile de promovare a unei cărți, indiferent de perioada în care a fost scrisă, este de a oferi celor din jur citate sau de a extrage idei emise de autorul cărți.

Acest studiu se apleacă asupra conținutului unei părți din lucrările lui Comenius referitoare la Școala vârstei adulte (școala bărbăției) din lucrarea *Pampaedia*, considerând că prin aducere în atenția publicului aflat în căutarea cunoașterii conținuturilor teoretice ale marilor oameni ai culturii se trezește dorința de a studia și scrierile vechi de mai bine de 300 de ani, printre care și învățăturile lui Comenius. Pentru adulți, ar putea fi de real interes poposirea asupra Școlii vârstei adulte.

Pampaedia este una din cele șapte lucrări ce constituie *De rerum humanarum emendatione consultatio catholica* (Consfătuirea generală privind îmbunătățirea lucrurilor omenești), fiind finalizată spre sfârșitul vieții. Din Consfătuire Comenius publică doar două lucrări din cele șapte. *Pampaedia*, ca și restul lucrărilor, nu aveau să fie tipărite în timpul vieții autorului, fiind lăsată fiului său David și discipolului Christian Nigrin sarcina finalizării și publicării, obligație care nu a fost dusă la îndeplinire de către aceștia. Manuscrisul este descoperit în anul 1935 de către prof. Dmitrij Tschizewskij în arhiva Bibliotecii

¹ Dandara 2001, p. 47.

² Larousse 2003, p. 207.

³ Stoian 1958, p. 10.

principale a casei de orfani Franke din Halle. În anul 1966, Academia de Științe a R. S. Cehoslovacă publică această lucrare⁴. *Pampaedia* se află printre cărțile lui Comenius traduse integral în limba română⁵.

La baza investigației întreprinse pentru acest studiu s-a aflat textul cuprins în lucrarea *PAMPAEDIA*, publicată în limba română în anul 1977, la Editura Didactică și Pedagogică, București, cu Studiu introductiv, traducere, note și comentarii de prof. univ. dr. Iosif Antohi. Pe verso-ul foii de titlu este menționat:

Traducerea s-a făcut după textul latin al lucrării
PAMPAEDIA
publicată în
Johannis Amos Comenii
DE RERUM HUMANARUM EMENDATIONE
CONSULTATIO CATHOLICA
Editio princeps
TOMUS II
Sumptibus Academiae Scientiarum
Bohemoslovacae Pragae
In ACADEMIA
h.e.
IN AEDIBUS ACADEMIAE SCIENTIARUM
BOHEMOSLOVACAE- MCMLXVI.

Explicând ce este *Pampaedia* și de ce ar fi de dorit ca toți oamenii să fie instruiți *în toate și cu totul*, vorbind pe larg despre *Panscholia* (deschiderea de școli în toate localitățile), *Pambiblia* (cărțile și alte mijloace pentru slujirea culturii universale a spiritelor), *Pandidascalia* (educatorii adevărați ai oamenilor), Comenius face apoi o prezentare a tuturor școlilor pe care un om le urmează în viață: *Școala prenatală* (prima îngrijire a speciei umane încă din pântecul mamei), *Școala copilăriei timpurii* (în care are loc formarea copiilor de la naștere până la împlinirea a 6 ani), *Școala copilăriei* (formarea înțeleaptă și prevăzătoare – pentru vârstele 6-12 ani), *Școala adolescenței* (gimnaziul limbilor și al artelor, științelor, moravurilor și pietății), *Școala tinereții* (Academia pentru dobândirea înțelepciunii depline), *Școala bărbăției* (arta de a trăi cum trebuie sau practica vieții), *Școala bătrâneții* (culmea înțelepciunii omenești) și *Școala morții*.

Școala vârstei adulte, cea în care se pune în practică tot ce s-a învățat în școlile anterioare este, poate, cea mai complexă școală de urmat. Cu referire la

⁴ Antohi 1977, p. 5-6.

⁵ Ciortea 2013, p. 361.

aceasta, Comenius este cunoscut pentru afirmația „viața întreagă este o școală”, omul învățând continuu din cărți sau de la alți oameni. În viziunea sa, în școala vieții adulte se învață „o serioasă deprindere a lucrurilor înseși și relații variate cu oamenii pentru tot restul vieții”. Școala vieții adulte este constituită din trei clase sau trepte: Clasa celor care intră în viața adultă sau își încep profesiunea în viață, Clasa celor care își continuă profesiunea în viață și Clasa celor care își termină profesiunea în viață.

Data fiind această complexitate și perioada mare pe care oamenii o petrec în această școală, analiza conținutului Școlii vârstei adulte prezintă interes, mai ales în zilele noastre, la sute de ani depărtare de perioada în care a trăit Comenius. Circumstanțele celor două perioade istorice, complet diferite, ar putea induce ideea că învățăturile lui Comenius nu ar mai avea valabilitate azi. De aceea, acest studiu urmărește măsurarea actualității concepțiilor comeniene asupra vieții de adult, a modului în care percep cei din jurul nostru principiile educative și de organizare a vieții gândite de Comenius. Pentru aceasta vor fi analizate cele cincisprezece considerații emise (în lucrare număratoarea include 14 puncte – număratoarea greșită în original) cu privire la Școala vârstei adulte (școala bărbăției).

Metodologia și rezultatele cercetării

Pornind de la considerațiile emise de Comenius cu privire la Școala vârstei adulte (școala bărbăției), am elaborat un chestionar, folosind afirmațiile lui Comenius drept itemi de cercetare. Am supus acești itemi analizei unor reprezentanți ai generației actuale cu dorința de a afla percepția acestora și măsura în care sunt considerate valabile și în zilele noastre.

Cercetarea s-a bazat pe metoda chestionarului. Chestionarul a fost autoadministrat, fiind postat în format electronic pe google drive (s-a utilizat platforma google forms), persoanele selectate aleator primind invitația de participare odată cu link-ul chestionarului. Perioada de culegere a datelor a fost iunie-octombrie 2020.

Au participat la studiu un număr de 105 persoane, dintre care 66 femei (62,9%) și 39 bărbați (37,1%). Raportat la vârsta repondenților avem următoarea repartitie: 15 persoane (14,3%) sunt între 18-25 ani, 13 persoane (12,4%) între 26-35 ani, 29 persoane (27,6%) au între 36-45 ani; 34 de persoane (32,4%) au între 46-55 ani, 13 (12,4%) între 56-65 ani și doar o persoană peste 65 de ani.

Analiza statutului marital al repondenților arată că 23,8% sunt necăsătoriti, 63,8% căsătoriti, 7,6% divorțați, 1,9% văduv(ă) și 2,8% sunt în concubinaj. Au copii 67,7% dintre repondenți, restul de 8,6% neavând copii. După mediul de rezidență al participanților la studiu, 91,4% locuiesc în mediul urban și 8,6% în mediul rural.

Cei mai mulți repondenți au studii universitare (43,3%) și postuniversitare (31,3%) iar 4,7% au studii doctorale. Au finalizat studii postliceale 5,7% și liceale 12%). Câte o persoană dintre participanți are studii de nivel primar, respectiv gimnazial. Statutul profesional al repondenților se prezintă astfel: elev/student (9,5%), angajat (66,7%), conduc propria afacere (12,4%), pensionar(ă) (6,7%), fără ocupație (0,9%) și altă situație (3,8%).

În continuare sunt prezentate considerațiile lui Comenius asupra Școlii vârstei adulte și opiniile, reflecțiile sau măsura în care aceste considerații sunt acceptate sau nu în zilele noastre.

Considerația 1: Viața este o școală

Prima considerație enunțată de Comenius, „Viața este o școală”, este susținută de necesitatea de a se continua citirea cărților și după finalizarea studiilor. El consideră că adulții trebuie să continue să „se ocupe de istorie”, ori să caute înțelepciunea abstractă „cercetând în cărțile dogmatice” și să continue să exerseze practic.

În ce măsură fac semenii noștri acest lucru? Au afirmat că de la terminarea școlii au continuat să citească cărți din domeniul profesional 89% dintre respondenți și nu au făcut acest lucru 10,5%. Cei mai mulți au citit lunar (cel puțin o carte pe lună) – 41,9%. Au citit cel puțin o carte la șase luni 34,3%. Au afirmat că au citit rar (o carte pe an) 14,3% persoane, iar 3,8% nu au mai citi nici o carte de specialitate după ce au finalizat școala. Au nuanțat răspunsul câte o persoană astfel: în funcție de vârstă și vremuri, frecvența a fost diferită; când am avut nevoie pentru proiecte noi și avansări; atunci când am avut de clarificat o problemă profesională sau la apariția diverselor probleme în mediul profesional am trecut la a mă documenta despre ele pentru a învăța cum să le depășesc; zilnic, instrucții de specialitate, ordine de ministru, prin domeniul profesional, siguranța circulației fiind o sintagmă folosită cu interes.

Comenius oferă o serie de îndrumări despre modul de citire a unei cărți, despre importanța alegerii corespunzătoare - în concordanță cu scopul vieții, evitându-se citirea cărților obscure, arătând că e important să citim mai mulți autori, „pentru că nici unul nu poate să le cuprindă pe toate”.

Cum aleg cărțile citirii secolului nostru? Mergând pe criteriile enunțate de Comenius, participanții la studiu au ales următoarele răspunsuri (cu posibilitatea de a alege mai multe răspunsuri) la întrebarea: „Atunci când citesc o carte (indiferent de domeniu) obișnuiesc să aleg anumiți autori (când am mai multe cărți în față din care trebuie să aleg)”: în funcție de subiectul tratat - 90,5% dintre repondenți; în funcție de prestigiul autorului - 27,6%; în funcție de celebritatea cărții - 18,1%; în funcție de preț - 3,8 %; aleg numai cărți noi - 1,9 %; aleg și cărți vechi - 22,9 %; aleg la întâmplare 8,6 %. Au mai adăugat

câte un răspuns și anume: în funcție de ce mă pasionează; citesc și cărți recomandate de edituri în social media, în funcție de titlu.

Insistând pe necesitatea de a fi citite cărțile lui Dumnezeu (cartea minții, cartea lumii și *Biblia*) Comenius încurajează și citirea altor cărți („cărți bune”) și anume „pe istorici, pe filosofi și pe teologi, pentru o înțelegere mai fructuoasă a lucrurilor”. Participanții la studiu citesc și astfel de cărți, din diferite domenii. *Biblia* a fost citită de 22,9% dintre ei, cartea religioasă/teologică de 36,2 %, cartea de istorie de 32,4 %, cartea filozofică/a unui filozof de 30,5 %, cartea despre oratorie de 8,6 %, romanul de 64,8 %, cartea de poezie de 32,4 %, cartea de specialitate (corespunzător profesiei) de 81 %.

După cum scrie renumitul pedagog cărțile trebuie citite nu neapărat pentru desfătare, trebuind „se ne deprindem să folosim cărțile (...) ca pe vehicule sau corăbii care să ne ducă mereu în altă parte”. Pentru aceasta Comenius spune că acestea trebuie citite: „1) mereu cu atenție; 2) făcând selectări și extrase; 3) pentru o întrebuințare practică”.

Dintre participanții la studiu 63,8 % au afirmat că citesc cu mare atenție. Fac selectări și extrag din text 34,3% și citesc pentru întrebuințări practice 28,6%. Extrag pasaje memorabile (pe care nu vor să le uite) 31,4%. Față de situațiile menționate în text de Comenius, repondenții (câte o persoană) au mai adăugat câteva modalități de citire a cărților: recomand cartea și discut ideile cărții; cu interes; conspectez. O persoană a recunoscut că citește pentru relaxare.

Dar, lectura trebuie urmată și de analiza celor scrise, pentru a vedea dacă sunt utile. Comenius spune: „în toate lucrurile omenești se află amestecate cele bune cu cele rele, cele adevărate cu cele false, cele folositoare cu cele vătămătoare”. El recomandă verificarea prin aceleași modalități prin care autorul cărților justifică afirmațiile sale: prin mijlocirea simțurilor, prin raționament sau prin mărturie.

Un procent de 24,8% dintre cei care au răspuns studiului par a nu cunoaște aceste reguli, căci citesc, în general, fără a face o analiză a informațiilor, fără a verifica conținutul și/sau veridicitatea afirmațiilor din carte în viața de zi cu zi. Majoritatea (75,2%) însă face acest lucru.

Considerația 2: Viața ca profesie

Trei afirmații face Comenius cu privire la profesia pe care un om trebuie să o aibă: în primul rând, este necesară alegerea unui mod de viață, prin care să îl slujești pe Dumnezeu, dar și societatea - „în chip folositor, și dacă se poate cu voieșie”; în al doilea rând modul de viață „trebuie să fie sigur și bine țintit, pentru ca să nu te rătăcești”; în al treilea rând, fiecare să aleagă o singură profesiune și nu mai multe.

În zilele noastre alegerea unui mod de viață implică atât slujirea lui Dumnezeu cât și slujirea societății omenești - 47,6% dintre repondenți alegând

acest răspuns. Au pus pe primul plan slujirea societății omenești 36,2%, iar slujirea lui Dumnezeu este un mod de viață pentru 7,6%. Pentru 9 persoane cele trei variante de răspuns privind modul de viață ales nu corespunde situației lor. Au oferit următoarele explicații pentru modul lor de viață: am propriul meu stil; am propriul meu mod de viață (să fie oare aceștia rebelii zilelor noastre?). Un alt răspuns a fost: cred că dincolo de iubirea față de țară, de Dumnezeu și semenii îmi sunt datoare mie însămi în a deveni un om deplin asumat și responsabil de acțiunile, ideile și principiile de viață care îmi definesc modul de viață. Argumentez aceasta prin faptul că modul meu de viață influențează direct modul de viață al familiei și al celor apropiați mie. Alte răspunsuri oferite de respondenți: să inspire bunătate; să fiu profesionistă în ceea ce fac și în același timp umană; modul de viață ales de mine este unul sănătos, făcând plăcerile vieții de a trăi momentele plăcute atât cu cei din jur cât și cu mine însumi; să experimentez ce are de oferit viața în beneficiul: 1. familiei, 2. personal, 3. societății; iar pentru altă persoană este greu de spus.

Alegerea profesiei este o decizie importantă și ea presupune unele analize. Comenius afirmă că „trebuie să o cerem de la Dumnezeu în mod serios (dacă înainte am făcut-o mai cu nepăsare), să ascultăm sfatul bărbaților înțelepți și, în sfârșit, să ne consultăm propria conștiință, adică și înclinația noastră naturală și propriile noastre forțe”.

Astăzi, profesia este aleasă în funcție de înclinația naturală a fiecăruia (consideră 58,1% dintre respondenți) și contează ceea ce poate fiecare să facă (valabil pentru 53,3%). Au întreat pe alții care știau mai multe doar 9,5% dintre respondenți și au cerut îndrumare de la Dumnezeu doar 5,7% dintre persoane chestionate. Pentru o persoană alegerea profesiei este consecința întâmplării, iar alta a afirmat profesia a fost cea care l-a ales.

Considerația 3: Viața ca muncă

Frumos spus de Comenius: „fiecare trebuie să creadă că Tatăl din ceruri l-a trimis în viață pentru ca să lucreze ceva, întocmai ca în via lui (Matei, 20) ori pe ogor ori în treburi cetățenești și pentru ca toată viața lui să fie o muncă continuă. Dacă se poartă bine și cu credință, să-și aștepte răsplata, dacă se poartă cu viclenie sau cu nepăsare să-și capete pedeapsă”. Este o considerație care, bine înșușită, ar putea construi o viață armonioasă din perspectiva muncii fiecăruia.

Pentru cei din zilele noastre percepția menirii lor în viață se încadrează în cadrul teoretic al lui Comenius: 69,5 % cred că menirea lor este să lucreze ceva, să realizeze ceva, pentru 21,9 % menirea constă în a muncii pentru societate. Consideră că trebuie să muncească neîncetat doar 3,8%. Nu s-au gândit la acest aspect 5,7% din respondenți și cred că au altă menirea în viață, atunci când se referă la munca lor 9,5%.

În ceea ce privește comportamentul – de a se purta bine (corect, cinstit) și cu credință – și răsplata binemeritată, 66,6% au această credință. Nu cred în răsplata pentru un comportament bun 7,6%, iar 25,7% dintre participanții la studiu sunt indiferenți. La polul opus, un comportament viclean sau nepăsător aduce după sine pedeapsa pentru 72,4% dintre repondenți, iar 22,9% nu cred că purtându-se cu viclenie sau cu nepăsare vor culege („căpăta”) pedeapsă. Un procent de 4,7% dintre persoane sunt nepăsătoare.

Privind aceste rezultate ne-ar putea îngrijora numărul destul de mare al celor care nu cred că pot fi pedepsiți pentru că se poartă cu viclenie, precum și al celor indiferenți față de răsplata sau pedeapsa corespunzătoare conduitei în muncă. Oare aici să fie una din cauzele unor nelegiuri umane?

Considerația 4: Viața ca drum

Deși pare a avea o filosofie simplă asupra vieții, Comenius totuși surprinde esența: „acest drum duce la bătrânețe, la moarte și de aici la veșnicie”, credință născută și din doctrina religioasă căreia îi era adept. Însă a privi spre viitor, către acel final spre care orice ființă umană se îndreaptă, implică și organizarea propriei vieți. Comenius face unele recomandări pentru pregătirea sprijinului la bătrânețe. Prezentăm în tabelul nr. 1 recomandările comeniene și acordul/dezacordul repondenților cu privire la acestea.

Tabel nr. 1. Viața ca drum

Viața ca drum		<i>Total de acord</i>	<i>Parțial de acord</i>	<i>Nici de acord, nici în dezacord</i>	<i>Parțial dezacord</i>	<i>Total dezacord</i>
		pondere	pondere	pondere	pondere	pondere
1	Treapta premergătoare există în funcție de cea următoare	39%	28,5%	25,7%	1,9%	4,7%
2	Un bătrân cerșetor este un lucru mizerabil și incurabil	0	7,6%	20%	20%	52,4%
3	Acum mai este posibil ceea ce mai târziu nu va mai fi	29,5%	37,1%	26,6%	4,7%	1,9%
4	Bătrânețea este sâmbăta vieții	18,1%	41,9%	28,6%	9,5%	1,9%
5	Bătrânețea este comparată cu iarna	21%	37,1%	24,8%	13,3%	3,8%

Și tot din perspectiva ajungerii la bătrânețe și asigurării unui trai sigur, Comenius afirmă că „în viața de adult („vara vieții”) pentru a nu avea o bătrânețe sterilă, bolnăvicioasă și înfometată” trebuie îndeplinite unele condiții. El spune că trebuie făcute provizii de înțelepciune (dintre repondenți,

51,4% sunt de acord). Totodată trebuie acordată grijă sănătății („comoara sănătății solide”) afirmație cu care sunt de acord 67,6%. Grijă trebuie avută și pentru a asigura, ca adult, ceea ce ar putea fi necesar mai târziu (53,3% de persoane susțin această afirmație). Acestor afirmații ale lui Comenius le-am adăugat trei, pentru a îmbogăți observațiile asupra concepției asupra vieții ca drum: nu mă gândesc la bătrânețe acum (îmi trăiesc viața) – 11,4% gândesc astfel; nu cred că este datoria mea să îmi asigur comoditatea la bătrânețe (alții trebuie să aibă grijă de bătrânețea mea) – 0 răspunsuri.

Considerația 5: Scopul vieții este tihna

Comenius emite o regulă universală a înțelepciunii practice: „Să faci acele lucruri pe care în clipa morții vei dori să fi fost împlinite”. El enumeră unele lucruri care ar fi de dorit a se fi făcut în viață: de la păstrarea credinței în Dumnezeu și a unei vieți cinstitute, până la renume nevătămat sau agonisirea de averi în mod corect, care să rămână moștenitorilor (și ei construiți în spiritul cinstei, înțelepciunii și evlaviei). Măsura în care aceste precepte sunt agreate de repondenții la studiu sunt prezentate în tabelul nr. 2:

Tabelul nr. 2. Scopul vieții este tihna

Măsura în care voi dori să fi fost îndeplinite următoarele este:	<i>În foarte mare măsură</i>	<i>În mare măsură</i>	<i>Nici în mare, nici în mica măsură</i>	<i>În mica măsură</i>	<i>În foarte mică măsură</i>
	pondere	pondere	pondere	pondere	pondere
1. Păstrarea credinței în Dumnezeu	49,5%	19%	18,1%	5,7%	7,6%
2. Lupta dusă în mod cinstit	56,2%	36,2%	6,6%	0,9%	0
3. Propria mea conștiință care să nu mă acuze de o fărădelege	61,9%	31,4%	4,8%	1,9%	0
4. Renumele nevătămat	28,6%	28,6%	34,3%	6,6%	1,9%
5. O avere agonisită corect, multă sau puțină (nu interesează cât) pentru a fi transmisă moștenitorilor	28,6%	26,6%	30,5%	9,5%	4,7%
6. Moștenitori evlavioși, cinștiți și înțelepți	38,1%	34,3%	15,2%	6,6%	5,7%

O privire în ansamblu asupra acestor rezultate ne relevă o categorie de oameni care pune accent pe păstrarea credinței în Dumnezeu (68,5%), puțin peste un sfert dintre repondenți apreciind mai puțin acest considerent. Lupta dusă în mod cinstit în viață este importantă pentru o parte semnificativă a respondeților (92,4%). A avea un renume nevătămat, deși important pentru o

mare parte a repondenților (52,7%), este mai puțin în atenția a 42,8% dintre repondenți (este de apreciat că acest ultim procent este, totuși, destul de ridicat, fapt ce poate fi interpretat ca indiferență pentru ceea ce se spune despre cel ce înfăptuiește ceva). Avera agonisită corect este un deziderat pentru puțin peste jumătate (55,2%) iar pentru 14,2% persoane este în mică și foarte mică măsură importantă în viața persoanelor. Însă preocuparea de a avea moștenitori crescuți în spiritul cinstei, înțelepciunii și evlaviei este în mare și foarte mare măsură o preocupare să se fi îndeplinit la capătul vieții pentru marea majoritate a repondenților (72,4%).

Considerația 6: Viața este muncă, este frământare

Considerând că este nevoie de sârguință pentru a duce o viață bună, prin muncă, Comenius enumeră șapte reguli cu privire la muncă ce ar trebui să se afle în atenția elevilor școlii adulte. Participanții la studiu au avut de ales regula cea mai importantă pentru ei. Cei mai mulți, 34,9%, au considerat că cel mai important este să facă binele pe cât pot și să-l facă cât mai repede. Pentru 24,5% primează regula conform căreia știu că un om înțelept nu lasă să treacă prilejul ce i se oferă, iar pentru 16% cel mai important este faptul că în afară de Dumnezeu nu mă pot sprijini pe nimeni, decât pe mine însumi. Regula enunțată de Comenius, dacă mi se prezintă prilejuri pe care nu le-am nădăjduit, cred că ele au fost dăruite pe cale divină este cea mai importantă pentru 12,3% dintre respondenți.

Au optat pentru regula îmi săvârșesc munca într-un mod pe cât mai ușor un procent de 9,4% dintre participanți, iar regula nu fac nimic fără mijloace sigure este valabilă pentru 1,9%. Doar o persoană a ales regula nu fac nimic în afara unui folos sigur (a muncii în zadar este caracteristica proștilor).

Pentru Comenius este important ca omul să aibă fixat „un scop în viață”, ca prim pas pe care îl face în școala de adult, și apoi să se gândească la „mijloacele care îi cizelează scopul”. El mai recomandă ca adultul să fie prevăzător - „să adauge ochiul prevederii (care permanent să fie atent să nu devieze)”.

Participanții la studiu au avut de precizat dacă la momentul completării chestionarului le era cunoscut scopul lor în viață. Un procent de 70,4% au afirmat că își cunosc scopul în viață, iar 4,7% au menționat că nu și-l cunosc. Au ales răspunsul sunt încă în căutarea scopului meu în viața (mă preocupă această idee) 17,1% respondenți, și 7,6% au considerat că nu trebuie să se gândească la asta.

Considerația 7: Viața ca o capcană

Pornind de la acest considerent Comenius invită, din nou, la prevedere. El face câteva recomandări: „încearcă să faci puține, dar cu scopul de a le

desăvârși”, adultul trebuie să se gândească la cât de bine face un lucru și nu la cât de multe face. Participanții la studiu, în majoritatea cazurilor (62,9%), când încep ceva duc până la sfârșit, iar 17,1% au recunoscut că au avut activități începute pe care nu le-au finalizat. Un procent de 2,9% dintre repondenți au început activități dar au constatat că îi depășesc (că sunt peste puterile lor). Se implică în puține activități pentru că „nu stă în puterea mea să fac foarte multe/totul” 4,7% dintre participanți, iar o persoană a recunoscut că se implică în puține activități pentru că nu îi place să muncească.

Considerația 8: Viața ca o luptă

Adesea în comunicarea interpersonală afirmăm că „viața este o luptă”. Expunând analizei acest considerent al lui Comenius, participanții la studiu au apreciat că afirmația este corectă în procent de 30,5% și că este exagerată în proporție de 11,4%. Este recunoscută ca fiind plină de înțelepciune de către 21% și întotdeauna valabilă de către 18,1% dintre respondenți. Au considerat că afirmația nu corespunde uneori realității 15,2% dintre participanți. Câte o persoană a apreciat afirmația „viața ca o luptă” ca fiind: dureroasă; un algoritm inutil; o credință învechită (un crez al generațiilor trecute); falsă; o prostie.

Considerația 9: Viața este un joc al sorții

Emitând această considerație Comenius sfătuiește: „așadar, să acționezi ca un făurar prevăzător al destinului tău”, tocmai pentru a nu lăsa totul în voia întâmplării.

„Viața este un joc al sorții” este percepută în zilele noastre ca fiind corectă de către 21% dintre participanții la studiu, și exagerată de către 18,1%. Cei mai mulți repondenți au apreciat că afirmația uneori nu corespunde realității (31,3%) și au considerat că este întotdeauna valabilă 9,9% dintre repondenți. O consideră a fi plină de înțelepciune 10,5% și este văzută ca neadevărată, doar persoana putând hotărî destinul său, de către 4,7%. Câte o persoană a ales alt răspuns, simțind nevoia să completeze această considerație: viața este un joc al conlucrării voinței umane cu ocaziile oferite de Dumnezeu; consider că a privi viața ca pe un joc înseamnă să fii un bun strateg. Mai apoi, dacă jocul este al sorții... ce rol mai poate juca Omul? Cred în liberul arbitru, în libertatea de a gândi, de a lua decizii și de a alege cum ne jucăm în viața noastră și a celorlalți; este o întregă teză aici. S-a arătat nesigură o persoană, iar alta a precizat că nu crede în „sorți”.

Considerația 10: Viața ca o piesă de teatru

Pornind de la afirmația lui Comenius: „Viața prezentă este o piesă de teatru, adică o imagine simbolică, o pregătire pentru viața eternă. (...) Înțelept este acela care își termină cu laudă drama vieții înainte de moarte; și este un

prost acela care se ocupă cu lucruri accesorii și abia le începe pe cele serioase, ori nu le mai începe deloc. De aceea muritorii trebuie să fie avertizați și instruiți prin orice fel de bune măsuri ca să învețe a se feri să-și plătească nerozia aceasta cu o moarte eternă”, li s-a cerut participanților la studiu să precizeze în ce măsură sunt de acord cu această afirmație.

Sunt total de acord 30,5% și parțial de acord 31,4% dintre repondenți. Un procent de 29,5% oscilează, nefiind nici de acord dar nici în dezacord. Dezacordul față de această afirmație a fost exprimat de 8,5% (3,8% sunt parțial dezacord și 4,7% sunt total dezacord).

Considerația 11: Viața ca un teatru al faimei

Continuând a vedea viața ca un teatru (și ne gândim inevitabil la varietatea rolurilor, acțiunilor, personajelor, intrigilor, conflictelor, stărilor și emoțiilor) în care fiecare își face prezența pe scenă, Comenius acordă un loc modest faimei. El consideră că „nu trebuie căutată faima” completând cu afirmația: „fericit este acela care s-a ascuns de ea”. De asemenea, consideră că ambițiile sunt zadarnice. Pe cei care îi preocupă ambiția și faima, îndemnându-i „să se îndrepte într-acolo pe căi îngăduite, pe calea virtuții”.

Dintre participanții la studiu au fost de acord cu afirmația „nu trebuie căutată faima (căci fericit este acela care s-a ascuns de ea...)” 73,3% și doar 18,1% nu sunt de acord. Restul persoanelor au apreciat: cred că nu Faima trebuie caută, ci Pacea, Adevărul, Valorile (umane și spirituale) pe care nu le poate răpi nimeni; cred că depinde de nevoile fiecăruia. Există persoane care își doresc să fie faimoase și pot funcționa la capacitate ridicată doar dacă au un public, dacă sunt faimoase; uneori faima întărește nevoia de autorealizare la anumite persoane; recunoașterea este importantă, totuși. La polul opus o persoană a apreciat că nu se poate generaliza, două persoane au considerat relativitatea afirmației, iar o altă persoană a considerat că este aberantă.

Despre „a avea ambiții” repondenții au o părere diferită de a lui Comenius, 78,1% au apreciat că este important să ai ambiții în viață. Alte răspunsuri în favoarea ambițiilor au fost: ambițiile te ajută să fii cunoscut (să dobândești renume); ambițiile sunt bune dacă sunt direcționate în făptuirea binelui; ambițiile, ca motivație pot fi constructive; să ai ambiții care să te motiveze să faci lucruri bune; cred că este important să ai ambiții, însă obiectivele propuse să fie atinse în mod etic și să fie în concordanță cu posibilitățile reale ale individului; ambițiile îți dau energia să îndeplinești obiectivele greu de atins.

Susțin opinia lui Comenius, apreciind că nu este necesar să ai ambiții în viață doar 3,8% dintre repondenți. Alte răspunsuri au fost de genul: ambițiile sunt dăunătoare, în general.

Au fost respondenți care au simțit nevoia de a dezvolta subiectul și nu de a alege între cele două răspunsuri extreme oferite în chestionar. Opiniile lor despre ambiție fiind: ambiția este o armă cu două tăișuri! Trebuie să știi când să te oprești; dacă pornesc de la definiția Ambiției ca fiind dorința arzătoare de a realiza ceva, ajung la concluzia că ambiția e o dorință a minții, iar cum mintea își poate imagina și dori mereu mai mult și mai mult...atunci ambiția poate fi valul care duce un artist pe valurile creației până la sublim în căutarea perfecțiunii sau poate duce omul în prăpastia viciilor și a distrugerii. Așadar, ambiția poate fi bună sau rea în funcție de valoarea omului care o manifestă; am fost de mic copil o ambițioasă, dar acum, la pensie, realizez că mi-a dăunat sănătății; cred că este important să ai ambiții, însă obiectivele propuse să fie atinse în mod etic și să fie în concordanță cu posibilitățile reale ale individului; depinde de direcția spre care te poartă aceste ambiții; ambițiile îți dau energia să îndeplinești obiectivele greu de atins; ambițiile trebuie dirijate către scopuri destinate binelui, frumosului și înțelepciunii; ambițiile sunt benefice dacă nu devin obsesii.

Renumele, odată dobândit, în viziunea lui Comenius trebuie „păzit cu grijă”, „păstrat pe aceleași căi pe care a fost dobândit prin virtute”, iar în cazul defăimării, Comenius invită persoanele să se încredințeze lui Dumnezeu.

Din perspectiva participanților la studiu, cărora li s-a cerut să precizeze ce trebuie să facă o persoană care a dobândit un bun renume, răspunsurile majoritare au fost conforme viziunii lui Comenius. Din analiza răspunsurilor, un renume dobândit de o persoană, suportă cel puțin trei implicații: conduita celui renumit față de propria persoană, conduita față de cei din jur (în societate) la care se adaugă transmiterea învățaturii și conduita sa în relația cu divinitatea.

Renumele trebuie păstrat, menținut prin acțiunile personale care trebuie să demonstreze că-l merită. Persoana trebuie să fie un exemplu bun de urmat, să fie capabilă să-l mențină la nesfârșit, să nu se culce pe o ureche. Ea are de dus o viață cinstită, și trebuie să fie înțeleaptă, să fie mândră și să nu considere renumele un bun dobândit, ci o responsabilitate.

A continua să facă lucruri bune, a fi cinstit și responsabil pare să fie o așteptare față de cel care a dobândit un renume. El sau ea trebuie să fie conștient(ă) de puterea sa de influență asupra celorlalți și, implicit, de responsabilitatea sa. Contribuția în societate trebuie să se simtă, astfel că cel ce a dobândit renume trebuie să educe și să îi învețe și pe ceilalți, să vină în sprijinul celor care au nevoie, să aducă un mare folos societății și să folosească renumele nu doar spre binele său dar și în binele celor din jur și să se comporte astfel încât să influențeze în bine viața celor din jur.

Bunul renume, considerat de către unii repondenți, un dar, implică smerenie, iar cel care l-a dobândit trebuie să dea slavă Lui Dumnezeu pentru toate, modestia fiind cel mai de folos fel de-a fi. Totodată, trebuie să mulțumească lui Dumnezeu și să nu uite că nu este zeu.

Considerația 12: Viața este o scurgere sau vânt

Această considerație este enunțată de Comenius „pentru a întruchipa scurtimea vieții și iuteala ei năucitoare”. Față de ea există astăzi o atitudine aprobatoare, 72,4% dintre participanții la studiu fiind de acord și doar 8,6% nefiind de acord. Un procent de 18,1% și-au exprimat nesiguranța (îndoiala asupra adevărului acestei afirmații, nefiind însă în opoziție), iar o persoană nu a oferit răspuns.

În explicarea afirmației „Viața este o scurgere și un vânt” Comenius apelează la următorul text al lui Ovidiu: „Grăbește-te și nu le amâna pentru ceasurile care vin! Cine nu este capabil azi, mâine va fi și mai puțin”. Față de această afirmație repondenții au fost de acord în proporție de 70,5%, iar 7,6% nu au fost de acord. S-au arătat nesiguri față adevărul unei asemenea afirmații 21,9% dintre repondenți.

Considerația 13: Viața are lipsuri, mereu având nevoie de unele lucruri

Comenius spune: „Viața are lipsuri, mereu având nevoie de unele lucruri. De aceea: 1. Nu căuta să te îmbogățești; 2. Dacă totuși are cineva motivele sale (din pricina moștenirilor sau ca să nu lipsească mijloacele materiale ale virtuții), fă-o și pe aceasta; 3. Dar dacă nici pe această cale nu-ți poți sprijini situația, stăpânește-ți sufletul prin răbdare”. Participanții la studiu și-au arătat acordul pentru prima afirmație în proporție de 22,9%, o persoană oferind în completare o explicație: în goana după bani poți uita să trăiești cu adevărat. Și-au exprimat preferința pentru cea de a doua afirmație 21% din repondenți și au fost de acord cu a treia afirmație cei mai mulți, respectiv 44,7% (cu nuanțare pentru punctul 3: răbdarea este o virtute, iar bogăția omului stă în valorile sale umane și spirituale, în înțelepciune și lipsa viciilor, în a privi viața prin firescul și naturalețea ei).

Și-au exprimat acordul cu întregul enunț (incluzând toate cele 3 puncte) 3,8% participanți; nu au fost de acord cu enunțul lui Comenius un număr de 3 persoane iar o altă persoană și-a arătat îndoiala, comentând doar cu „oare?”. Unii repondenți au adăugat un comentariu în locul exprimării opțiunii pentru unul din puncte, și anume: fă lucrurile încet, bine și sigur... mai bine puțin și bun decât mult și prost; nu căuta avere, doar fericire; viața are lipsuri; bunurile fac să te simți comod, dar siguranța ți-o dă Dumnezeu.

Considerația 14: Viața este o problemă gingașă

A vedea viața ca pe o problemă gingașă⁶ implică reflecții pe toate planurile: de la sensul vieții, semnificația vieții până la efortul omenirii de a

⁶ Conform Dex online: **GÍNGAȘ**, -Ă, *gingași*, -e, adj. **1.** (Despre ființe și obiecte) Plăpând, firav; delicat, fin!. ♦ (Despre manifestările ființelor) Plin de delicatețe (sufletească); sensibil. **2.** (Despre

săvârși bunuri materiale și spirituale. Pentru cei aflați în căutarea plăcerilor și a desfătărilor, Comenius face trei recomandări: „1. Nu acorda atenție desfătărilor și plăcerilor acestei vieți; 2. Dacă ai parte de ele, folosește-le cumpătat. 3. Dacă-ți lipsesc, să fii mulțumit cu soarta ta.”

Participanților la studiu li s-a cerut să precizeze în ce măsură consideră că aceste trei recomandări se potrivesc și societății de acum. Dintre cei 105 repondenți 21,9% consideră că acestea se potrivesc în foarte mare măsură, aproape jumătate (47,6%) cred că în mare măsură corespund societății noastre. Alți 16,2% apreciază că nici în mare, nici în mica măsură. Cred că recomandările lui Comenius în privința gingășiei vieții corespund în mică măsură societății actuale în pondere de 6,8% și în foarte mică măsură 7,6%.

Considerația 15: Viața prezentă este nesigură și trecătoare

Viața a fost și rămâne o enigmă, iar în existența sa pe pământ omul se simte nesigur (căci este la îndemâna sortilor, al teatrului faimei, al luptei permanente pentru a nu cădea în capcane etc.) și trecătoare (căci există un capăt al drumului omului pe pământ). Călătoria vieții, oricum ar fi ea, cu hărțuiele ori cu faimă, are și un sfârșit.

Comenius afirmă: „Viața este ca o călătorie, hărțuită de pretutindeni de felurite întâmplări, ba chiar asaltată de ele; așa că în orice moment ea se poate sfârși din cele mai neînsemnate pricini”. Această afirmație este considerată valabilă și în zilele noastre de marea majoritate a repondenților (86,7%). Consideră că nu se aplică zilelor noastre (viața de acum fiind total diferită – este mai bună) un procent mic de 4,7%. Nu s-au gândit la viață din această perspectivă 8,6% dintre participanții la studiu.

Reflectând asupra bătrâneții (ca temă a școlii vârstei adulte), Comenius afirmă: „Dacă nu vrei să devii bătrân înainte devreme, atunci îmbătrânește la vremea potrivită, adică începe din timp să te porți prevăzător, să uzezi de temperanță și frugalitate, ca să nu te copleșească bolile și moarte”.

Dintre răspunsurile prestabilite, repondenții au considerat că afirmația aceasta este bine de folosit pentru a-și organiza viața și a se gândi și la bătrânețea lor încă de pe acum în procent mare, respectiv 79%, fapt ce arată că există o preocupare pentru pregătirea momentului îmbătrânirii. Cred că nu este nevoie să fie prevăzători și temperați (vor vedea la bătrânețe ce vor face) 6,67%. Nu s-au gândit până acum la bătrânețea lor 10,5% dintre repondenți. Un număr de 4 persoane au simțit nevoia de a menționa alte răspunsuri, respectiv: depinde de situație, deocamdată caut să fac bine celor din jur; nu simt să rezonoz cu nici o

oameni și animale) Mofturos, dificil la mâncare. ♦ (Despre plante) Care nu rezistă la frig sau la căldură excesivă. 3. (Despre lucruri, acțiuni etc.) Care cere multă pricepere pentru a putea fi dus la bun sfârșit; anevoios, dificil. [Acc. și: *gingáș*] – Din magh. dial. **dsingás**. (sursa: <https://dexonline.ro/definitie/ginga%C8%99>, văzut la 21.12.2020).

afirmație de la nici o întrebare; cu trecerea timpului sănătatea, gândirea și pofta de acțiune se concentrează pe ce este semnificativ; constantul gând către viitor duce la degradarea acută a prezentului.

O altă afirmație a lui Comenius cu privire la considerarea vieții ca fiind nesigură și trecătoare, invitând astfel la înțelepciune în organizarea propriei vieți, este: „(...) va fi foarte înțelept lucru să-ți organizezi fiecare zi ca și cum ar fi cea din urmă și în amurgul fiecărei zile să-ți dai socoteală de faptele tale, să-ți îndrepti greșelile, ca și cum ar fi amurgul întregii tale vieți.” Față de această afirmație respondenții au fost de acord în pondere de 74,3%, în dezacord 7,6% și nesigure de veridicitatea afirmației 18,1%.

Concluzii

Textul destinat Școlii vârstei adulte este o veritabilă școală cu privire la viață și la trecerea omului prin această lume. Primită de unii repondenți cu entuziasm și considerată a fi o *temă de actualitate*, în ciuda trecerii celor 300 de ani de când Comenius a pus pe hârtie teoria sa, și considerată de alții ca fiind o *temă deprimantă*, Școala vârstei adulte este un real cadru pentru reflecții și dezbateri, invitând la organizarea vieții.

După parcurgerea chestionarului au fost repondenți care au considerat că tematica este interesantă și au menționat chiar afirmații ale lui Comenius „Nici un vânt nu-ți este prielnic dacă nu știi încotro te îndrepti!”, arătând că *Școala vieții* este „o călătorie din care învățăm tot timpul, doar dacă vrem și întrebând retoric în zilele noastre pe cei care au „Școala vieții” pe Facebook ce părere au despre Comenius?”

Readucerea în atenție a teoriilor lui Comenius s-a dovedit a avea un impact semnificativ: „Extraordinar, multe întrebări pe care până acum nu mi le-am pus sunt de mare ajutor!”. Citind scurte fragmente din lecțiile privind desfășurarea școlii vieții adulte, realizăm că „răbdarea, empatia și liniștea sufletului îți fac viața frumoasă” – iar gingășia vieții va aduce cu sine și o bătrânețe liniștită și clădită pe înțelepciune. „Sunt șanse mult mai mari să ai o bătrânețe liniștită, dacă trăiești conștient viața de adult” afirmă unul dintre repondenți.

Alte reflecții asupra Școlii vârstei adulte scot la iveală impactul temei asupra repondenților. Experiența de a parcurge cele 15 considerații ale lui Comenius este primită cu bucurie și produce „un incredibil impuls de a-mi îmbogăți viziunea despre viață cu lucrările autorului. Sunt recunoscătoare!”. Repondenții recunosc că oamenii ar trebui „să se gândească mai des la situațiile de învățare din viețile lor, la propriul comportament raportat la ceilalți și la mediu, la schimbarea care începe cu propria ființă și continuă cu întreaga societate, la faptul că este necesar să ne educăm, să ne autoeducăm, să ne formăm, să ne instruim, să ne perfecționăm pe tot parcursul vieții, calitatea,

frumusețea și normalitatea ar fi reprezentative pentru viețile noastre și ale generațiilor viitoare.”

Însă, sunt și persoane care nu agreează deplin ideile comeniene asupra vieții, declarând că au „cu totul alte viziuni”. Au parcurs totuși chestionarul însă nu s-au regăsit în situațiile invocate de Comenius („am încercat să răspund cu variantele propuse însă nu simt nici o afirmație a lui. Nu sunt de acord.”). Un alt repondent, care se declară ateu, este marcat de predominanța trimiterilor spre credința religioasă, iar „frecvența întrebărilor despre bătrânețe și moarte m-a dus cu gândul la psihologicul *te uiți sub pat înainte să te culci*”.

Ca orice situație ce ține de viață și de natura umană este firesc ca în cadrul unui studiu să fie acumulate opinii diverse. Concluzia ce se poate desprinde este aceea că în mare parte conținutul Școlii vârstei adulte este agreeat și în zilele noastre, că această școală este privită cu responsabilitate și deschidere spre educare de către cei mai mulți repondenți. Aplecarea spre morala creștină a lui Comenius (firească, de altfel dat fiind că era teolog și că aparținea cultului protestant Frații Moravi) stârnește în zilele noastre unele reacții din partea unor persoane. Accentuarea preocupării de a ne gândi la bătrânețe și la ceea ce ar trebui să fie deja înfăptuit când se ajunge la capătul veștii, desi descurajantă pentru unii, este totuși un act de prevedere și de înțelepciune.

Școala vârstei adulte concepută de Comenius este una a organizării vieții și a înfăptuirii omului pe principii morale și înțelepte. Prin aceasta, lucrarea *Pampaedia* poate fi o sursă de inspirație și fundament de lucru pentru educatori, consilieri, preoți, psihologi sau pentru oricare altă persoană a cărei muncă presupune ajutorarea oamenilor. Pentru ceilalți, este un bun cadru pentru o viață armonioasă și echilibrată.

Abrevieri bibliografice

- Ciortea 2013 - M. Ciortea, „Firul Ariadnei sau metoda natural a lui Jan Amos Comenius în învățarea limbii latine și a limbilor vernaculare”, în *The Proceedings of the european integration -between tradition and modernity congress*, 5, 2013, p. 361-372
- Dandara 2001 - O. Dandara, „Comenius-întemeietorul pedagogiei modern”, în *Didactica Pro...*, nr. 5(9) anul 2001, p.47-50
- Larousse 2003 - *Larousse. De la Renaștere până la Iluminism (1492-1789)*, București, 2003
- Stoian 1958 - Stoian Stanciu, „Semnificația unui tricentenar”, în *J. A. Komenski – sesiunea științifică a Institutului de Științe Pedagogice*, București, 1958, p. 9-22
- Antoși 1977 - I. Antoși, „Studiu introductiv”, în *J. A. Comenius, Pampaedia*, București, 1977, p. 5-6

